

Opinnäytetyö (AMK)
Kuvataide
Valokuva
2015

Lilli Haapala
SISÄISESTÄ JA ULKOISESTA NÄKEMISESTÄ
- Mielikuvituksen merkitys omassa taiteellisessa työskentelyssäni

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kuvataide | Valokuva

2015 | Sivumäärä 29

Ohjaajat Ismo Luukkonen, Ilona Tanskanen

Tekijä Lilli Haapala

SISÄISESTÄ JA ULKOISESTA NÄKEMISESTÄ

- Mielikuvituksen merkitys omassa taiteellisessa työskentelyssäni

Opinnäytetyössäni pohdin mielikuvitusta taiteen kontekstissa. Mikä sen rooli on taiteellisessa työskentelyssäni ja taiteen kokemisessa? Pohdin tekstissäni mistä mielikuvat kumpuavat ja mikä niitä hallinnoi. Taiteen sanotaan ylevöittävän sielua. Ymmärrämme sanonnan heti, mutta mitä se todella tarkoittaa? Sivuan tekstissäni myös ajattelun ja kuvittelun välisiä eroja. Tekstini pysyy erilaisten kuvien ympärillä. Se pohtii millainen on mielikuvan luonne verrattuna valokuvaan, mutta samalla se vertaa valokuvan todellisuuteen pohjaava pysähtynyttä hetkeä liikuvan kuvan aikaan. Alitajunnalla on voimakas yhteys luovuuteen, joten käsittelen opinnäytetyössäni myös alitajuntaa hyödykseen käyttäviä taidesuuntauksia, kuten surrealismia ja symbolismia vertaillen niitä omaan taiteeseeni ja lähtökohtiini tehdä taidetta.

Käytän opinnäytetyössäni apuna kirjallisia lähteitä ja internetin kautta saatua tietoa, mutta tekstini pohjaa myös vahvasti omaan kokemukseeni. Henkilökohtaisuus on opinnäytetyön kantava peruselementti, jonka kautta lähestyn tutkimiani aiheita.

Opinnäytetyössäni olen korostanut mielen ja mielikuvituksen tärkeyttä sekä taiteen kokemisessa että omassa tekemisessäni ja kantani on vahvistunut entisestään. Mielikuvitus on itselleni se ensimmäinen ja tärkein työväline jolla taidetta teen, mutta se on myös maisema jossa ajattelen kuvien ja muistojen muodossa. Taide määrittyy kokijalleen jokaiselle ominaisimmalla tavalla ja siihen vaikuttaa myös oma herkkyytemme ja avoimuutemme, se paljonko informaatiota päästämme sisällemme. Taide tarvitsee mielikuvitusta syntyäkseen, mutta myös rationaalista ajattelua tarvitaan. Sen avulla voimme ymmärtää taiteen sisältöjä paremmin ja ratkaista erilaisia ongelmia yhdessä mielikuvituksen kanssa.

ASIASANAT:

MIELIKUVITUS, MIELI, VALOKUVA, HILJAINEN TIETO, TAIDEKOKEMUKSET

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Fine art | Photography

2015 | Total number of pages 29

Instructors Ismo Luukkonen, Ilona Tanskanen

Author Lilli Haapala

ABOUT SEEING INTERNALLY AND EXTERNALLY

- The meaning of imagination in my own artistic working

My thesis ponders on imagination in the context of art. What is the role of imagination in my artistic working and also in how I experience art. In my thesis I ponder where those images spring from and what rules them? Art is said to ennoble the soul. We understand the expression immediately but what does it really mean? I also write about differences between thoughts and imagination. My text surrounds different images. At the same time it ponders the differences between the reality based moment of a photograph and the time of a moving image. Subconscious mind is strongly associated with creativity and therefore also art. My thesis deals with art forms which use subconsciousness, such as surrealism and symbolism, and I compare them to my personal artwork. How do thinking and imagination differ from each other and which one is more necessary in creative work?

In my thesis I use different literary sources and the internet but the thesis also strongly builds on my own experiences. Personal experiments are the basics in my thesis through which I approach my subjects.

In my thesis I have emphasized the importance of mind and imagination in art experiences and in my own artistic works and my opinion on that has further strengthened. Imagination is for me the most important tool to make art. The mind is for me a landscape where I'm thinking with images and memories and it is also an important instrument for growing ideas and thoughts. Nature of the imagination is more like a moving image than a stagnant moment, like photograph is. Art is defined in the way a person experiences it, how sensitive and open the person is, how much information he lets in. Art needs imagination to be born, but rational thinking is also needed. With rational thinking we can better understand the inner meanings of art and solve different problems within imagination.

KEYWORDS:

IMAGINATION, MIND, PHOTOGRAPH, TACIT KNOWLEDGE, ART EXPERIENCES

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	9
2 MIELI JA KUVA	10
2.1 MIELI	10
2.2 KUVA	12
3 MIELEN KUVA	13
3.1 MIELIKUVITUS JA MIELIKUVA	13
3.2 KIELIKUVA	14
3.3 KUVITTELUN VOIMA	15
4 VALOKUVASTA LIIKKUVAAN KUVAAN	16
4.1 VALOKUVA	16
4.2 LIIKKUVA KUVA TAI ESITYS	17
4.3 KOKEMUS	18
5 ALITAJUNTA JA UNET	20
5.1 ALITAJUNTA	20
5.2 UNET	20
6 MIELEN TAIDE	22
6.1 TAIDE JA ELÄMÄ	22
6.2 LUOVA PROSESSI	23
6.3 SURREALISMI	24
6.4 LUONTO JA SYMBOLIT	25
7 LOPUKSI	26
VIITTEET	28
LÄHTEET	28
KUVAT	
Kuva 1. Haapala Lilli, Axel & Emil. 2014.	11
Kuva 2. Haapala Lilli, Juuret. 2013.	17
Kuva 3. Magritte Rene, The blank cheque, 1965.	24
Kuva 4. Alphonse Osbert, Iltaruno.	26

1 JOHDANTO

Tekstini käsittelee kuvaa, oli se sitten sisäinen tai ulkoinen. Mikä on mielikuvituksen rooli taiteellisessa työskentelyssäni? Entä millainen on mielikuva? Tutkiessani näitä aiheita, erilaiset mieleen liittyvät kysymykset nousivat esiin. Tämän vuoksi käyn tekstissäni läpi sekä mielen eri osia (luku 5) että mielenfilosofian teorioita, uskomuksia ja tutkimuksia (luku 2), etsien vastauksia kysymyksiini mikä on mieli ja kuinka sen käsitän?

Kolmannessa luvussa sukellan mielikuvien ja mielikuvituksen maailmaan pohtien niiden olemusta. Voiko mielen kuvaa verrata konkreettiseen kuvaan ja mistä mielikuvat kumpuavat? Entä mihin kuvittelua tarvitaan?

Valokuvataiteilijana mielenkiintoni kuviin on ilmeinen ja neljännessä luvussa käsitellenkin valokuvan luonnetta. Vertailen samalla kokemuksiani valokuvasta muihin taidemuotoihin, kuten liikkuvaan kuvaan ja maalaukseen. Henkilökohtainen kokemusmaailmani ja oma taiteellinen työskentelyni toimii tekstini pohjana keskustellen samalla eri lähteiden kanssa. Eritoten kuudennessa luvussa nidon yhteen mielikuvituksen ja taiteellisen työni yhtymäkohdat. Kerron myös niistä taiteen ismeistä, joissa mielikuvitusta ja alitajuista ajattelua viljellään eniten.

2 MIELI JA KUVA

Tutkiessani mielikuvitusta ja mielikuvaa ensimmäisenä eteeni nousivat kysymykset, mikä on mieli ja kuinka sen itse käsitän. Jotta siis voisin ymmärtää sanaa mielikuva parhaimmalla mahdollisella tavalla, tuntui tarpeelliselta pilkkoa sana osiin. Alaluvuissa 2.1 ja 2.2 pohdin näitä kahta sanaa hieman tarkemmin ymmärtääkseni niiden yhteistä merkitystä kokonaisvaltaisemmalla tasolla. Mielestä ja tietoisuudesta on olemassa erilaisia filosofisia teorioita, uskomuksia ja tieteellisiä tutkimuksia todella laaja kirjo. Siksi esitän tässä opinnäytetyöni luvussa vain muutaman väitteen ja ajatuksen.

2.1 MIELI

Mielen olemusta on yritetty tutkia tieteen keinoin ja pohtia erilaisten teorioiden kautta jo kauan. Mieli ymmärretään subjektiivisena sisäisenä, henkisenä olemuksena, jossa ajatukset, aistimukset, muistikuvat, tunteet ja elämykset ikään kuin kohdistuvat johonkin (Wikipedia 2014, Mieli). Mikä se ”jokin” sitten on? Tietoisuus on mielen ominaisuus, johon kuuluu subjektiivisuus ja itsetajunta. Sitä on tutkittu milloin filosofian, psykologian, kognitiivisen tieteen ja neurotieteen alueilla, mutta selvää vastausta psykofyysiselle ongelmalle ei ole.

Filosofisissa tietoisuuden teorioissa on monia eri väittämiä ja maailmankäsityksiä. Tietoisuuden tutkiminen on jo kauan ollut kahden vastakkaisen maailmankäsityksen – dualismin ja monismin välinen kiistelyn kohde. Lisäksi on olemassa useita eri haaroja, jotka pää-

asiassa pohjaavat näihin kahteen aatteeseen. Dualistisessa ajattelussa maailmamme muodostuu materiaalisista ja mentaalista ilmiöistä. Tässä tapauksessa mieli tai tietoisuus kuuluvat mentaaliseen kehoon, joka sisältää sielun ja hengen. Monismin aatteessa taas ajatellaan kaiken olevan joko mentaalista tai materiaalista. Monismin aatteessa ajatellaan siis olevan vain yksi todellisuus. Näiden kahden ajatuksen lisäksi filosofia antaa hyvin monta erilaista näkökulmaa tietoisuudelle. (Näreaho 2013.)

Mieli ja ruumis, ovatko ne erillisiä asioita, fysikaalista ja henkistä, vai onko tietoisuus osa fysikaalista kehoamme? Samoja kysymyksiä voidaan tieteen eri keinoin, ja varsinkin neurotiede tutkii mieltä nykyään paljon erilaisin mittausmenetelmin. Vaikka tieteenalat kuten psykologia, biologia ja neurofysiologia pystyvätkin selittämään jo pitkälle aivojemme toimintaa, psykofyysistä ongelmaa ei ole pystytty ratkaisemaan. (Näreaho 2013.)

Kuva 1. Haapala Lilli, Axel & Emil. 2014.

Neurotieteessä on pohdittu myös mahdollisuutta kahdesta identtisestä kokijasta (ks. myös kuva 1). Jokainen on varmaan kuullut legendoja identtisten kaksosten omaamista telepaattisista kyvyistä. Yle on esittänyt dokumenttisarjan ”Mielen salattu voima” (Voiko tietoisuus toimia ajan, paikan ja ruumiin tuolla puolen?). Sarjassa käsiteltiin mm. identtisten kaksosten kykyä reagoida toisiinsa ollessaan eri tiloissa. Kun toista kaksosista säikäytettiin (esimerkiksi yllättävällä ja äänekäällä lasin rikkoutumisella), samanaikaisesti toisen reaktio mitattiin valheenpaljastuskoneella (joka sai mitattua samanaikaisen sykkeen nousun) toisessa tilassa. Kokeneiden tuloksia yritetään selittää kvanttifysiikan ¹ keinoin.

Filosofi Daniel C Dennet (1996, 28) esittää kirjassaan ”Miten mieli toimii” kiinnostavan evoluutioteoriaan pohjautuvan näkökulman. Hän lähtee liikkeelle kysymyksestä ketkä omaavat mielen ja ketkä eivät. Ihminen tietää vain omasta mielestään eikä oikeasti näin ollen pysty sanomaan, onko esimerkiksi eläimellä tai kasvilla mieli vai ei. Hän jatkaa viitaten ”esi-isiimme”, makromolekyyleihin, joista evoluutioteorian mukaan olemme aikojen alussa lähteneet muotoutumaan: Makromolekyylillä ei ole mieltä. Ne vaeltavat eteenpäin tiedostamattomasti kuitenkin ns. ”tiedostamattomasti tietäen” ilman toiveikkuutta, määrätietoisuutta tai tavoitteita muttasaattavat kuitenkin tehtävänsä loppuun. Hänen mukaansa mieli on pikkuhiljaa kehittynyt fyysinen osa ihmistä. Tämä vaikuttaisi olevan se osa mielestä, joka käsittää vaistot eli intuition. Kasveissa, molekyyleissä, bakteereissa ja viruksissa kiertää nestettä, joka on aiemmin toiminut viestinviejänä nykyisen ihmisen hermoston tavoin, mutta paljon hitaammin. Ihmisen hermosto on niin kehittynyt, että se mahdollistaa ihmisen älykkyyden, mielellisyyden. Nisäkkäillä, esimerkiksi koirilla taas hän väittää olevan ns. alkeellinen hermosto, joka ei kuitenkaan osaa ajatella samoin kuin ihminen. Dennetin mukaan ajalla on myös suuri merkitys pohdittaessa tietoisuutta:

”Meistä on hauska leikkiä ajalla myös toiseen suuntaan, kuten aikaa vääristävä valokuvaus on elävästi osoittanut. Kun näkee kukkivan kasvavan, tulevan nupuille ja kukkivan muutamassa sekunnissa, intentionaalista ² näkökulmaa on vaikea vastustaa.” (Dennet 1996, 28.)

Leo Näreaho (2013) on tutkinut tietoisuutta ja mieltä Suomessa ja kirjoittaa seuraavaa:

”Tietoisuus on myös eräällä tavalla läpinäkyvää. Kun näen puun, en koe katselevani jonkinlaista kuvaa puusta vaan katselen itse puuta. Tärkeä piirre on tietoisten tilojen representatiivisuus (usein puhutaan myös intentionaalisuudesta). Kun katselen ohi ajavaa autoa tai muistelen viime kesän lomamatkaa, tilani viittaa tiettyyn kohteeseen, se representoi eli edustaa sitä. Kiinnostavaa on, että tietoisuuteni voi representoida kohdetta, jota tosiasiasa ei ole olemassa. Yksi mielenfilosofian kiistakysymyksiä onkin, ovatko kaikki mentaaliset tilat representationaalisia; voidaan esimerkiksi väittää, että henkilön masentunut mieliala ei erityisesti representoi mitään kohdetta.”

Myös erilaisissa uskonnoissa ja uskomuksissa käytetään sanaa mieli. Esimerkiksi buddhalaisuudessa käytetään nimenomaan mieli-sanaa kuvaamaan tietoisuutta. Hindulaisuudessa puolestaan mieltä kuvaava sana on ennemminkin sielu kuin mieli. Hindulaisuuteen kuuluu sielunvaellus, johon buddhalaisuus ei usko. Mitään sielua tai itseä ei lopullisessa katsannossa oikeastaan ole olemassa. Sen sijaan buddhalaisuudessa puhutaan jälleensyntymisestä, jolla tarkoitetaan eri asiaa kuin sielunvaelluksella. (Wikipedia 2014, Buddhalaisuus.)

Mielen, tai tietoisuuden psykofyysistä ongelmaa ei ole pystytty ratkaisemaan tieteen keinoin, mutta erilaisia uskomuksia ja teorioita siitä on paljon. Kuten tässä luvussa on käynyt ilmi, aiheesta on kuitenkin paljon erilaisia uskomuksia ja teorioita.

2.2 KUVA

Fyysinen, konkreettinen kuva on näköaistin kautta havaittu kaksiulotteinen esitys, joka sisältää visuaalista informaatiota (Wikipedia 2014, Kuva). Kaksiulotteinen kuva on representaatio todellisuudesta. Mutta entä mielen kuva? Onko se kauttaaltaan representaatio todellisesta maailmasta ja muistijälki näkijän subjektiivisista kokemuksista, vai voiko mieli keksiä myös omiaan? Edellä käsittelemässäni Leo Näreahon (2013) tekstissä ilmeni: Kiinnostavaa on, että tietoisuus voi representoida kohdetta, jota tosiasiasa ei ole olemassa. Mielikuva ei välttämättä ole suora havaintoon perustuva kuva, vaan mieleen piirtyvää kuviteltua todellisuutta.

Mielen kuva on ennemminkin kolmiulotteinen ja liikkuva kuin kaksiulotteinen välähdys. Mielen kuvaa voi tarkastella pidempään kuin ohikiitävää hetkeä. Jokainen saa pysäytettyä oman mielensä, jos vain haluaa. Kuva on vain rajausta ajasta ja näkymästä. Mielikuva ei näyttyä muille, vaan ainoastaan näkijälleen. Se on sisäistä kuvittelua.

Kuvitellessaan ja mielikuvitukseensa uppoutuneina ihmiset näyttävät olevan jossain muualla kuin tässä todellisuudessa. Kun keskityn mieleeni ja muistoihini, omat tunteeni ja muistoni hetkestä muodostavat kuvan, jota voin tarkkailla. Voin liikutella kuvaa ikään kuin se olisi kolmiulotteinen simulaatio maailmasta. Voin nähdä itseni ulkopuolelta ja luoda lisää tapahtumia kuviteltuun hetkeen.

3 MIELEN KUVA

Albert Einstein on sanonut:

”Minussa on riittävästi taiteilijaa, jotta uskallan käyttää mielikuvitustani. Tieto on rajallista. Mielikuvitus pitää sisällään koko maailman.” (Järvilehto 2012).

Kuten jo edellisessä luvussa mainitsin, mielikuva on enemmänkin liikkuva ja moniulotteinen kuin kaksiulotteinen kuvapinta, jollaiseksi kuva yleensä mielletään. Tässä luvussa esittelen mielikuvan ja kielikuvan käsitteitä esimerkkien avulla ja pureudun siihen, mitä mielikuvituksella oikein tarkoitetaan. Mitä eroa on muistikuvalla ja mielikuvalla. Eroavatko ne toisistaan?

3.1 MIELIKUVITUS JA MIELIKUVA

Käsitän mielikuvan ja mielikuvituksen eräänlaisena tapana ajatella, tapana hankkia tietoa ja ymmärrystä sekä luoda uutta. Mielikuvitus ammentaa itseään muistin ja muistojen pohjalta, ja sille on ominaista aistimuksen ja ajatuksen tai ajatuksen ja havainnon redusoimaton yhdistyminen (Von Bonsdorff 2009, 30). Toisaalta mielikuvitus ja muisti eivät ole sama asia, koska muistilla on omat raja-aitansa. Toisin kuin mielikuvalla, muistilla on kuitenkin omat rajansa. Muisti ei siis olesama asia kuin mielikuva, jossa mennyt ja tuleva voivat yhdistyä miten tahansa. Toiveet ja halut kulkevat mielikuvituksen rinnalla vahvasti. En kuitenkaan käsittele mielikuvitusta fantasian ja halujen kautta, vaan pitäydyn taidelähtöisessä tavassa käsittää mielikuvitus, johon toki em. asiat toisaalta linkittyvät.

Mielikuvittelu, muistikuva, unikuva. Nämä kaikki ovat tavallaan samaa mielikuvituksen tuotetta, mutta niitä voidaan käsitellä myös erikseen. Muistikuva on mielikuvituksemme tuote, joka sisältää kuitenkin faktuaalista informaatiota, jotka ovat joskus tapahtuneet meille. Unikuvassa puolestaan kaikki on mahdollista ilman faktuaalista kokemusta: unessa voin lentää, vaikkeen ole kokenut lentämistä ilman apuvälinettä aiemmin. Kirjoitan unikuvista lisää unia käsittelevässä luvussa 5.2. Tämän luvun muut alaluvut käsittelevät muistikuvien ja mielikuvien eroja.

Mielikuvitus jaetaan yleensä kahteen eri osaan: reproduktiiviseen ja produktiiviseen. Reproduktiivisella mielikuvituksella tarkoitetaan kykyä toistaa tai luoda uudestaan. Tämä kyky tarkoittaa esimerkiksi empatiakykyä eli samaistumista toisen ihmisen asemaan, oman perspektiivin vaihtamista. Itse olen hyvä kuvittelevaan asioita ja voin helposti visualisoida erilaisia tilanteita ja ideoita päässäni. Käytän mielikuvitustani paljon. Mielikuvitus on paikka, jossa kaikki on mahdollista. Toisaalta mielikuvituksen on myös hyvä aiheuttamaan paniikkia ja turhaa stressiä ilman oikeaa syytä. Kuvittelen helposti tilanteita, joita voisi tapahtua, vaikkei todellista uhkaa olisikaan. Näin ollen kehoni alkaa uskoa mieltäni vaikka se valehtelisikin.

Produktiivisella mielikuvituksella taas viitataan kykyyn luoda uutta. Tämä mielikuvituksen muoto mahdollistaa taiteellisen, tieteellisen tai käytännön elämän yllättävät ”hyppäykset” tai odotusten rikkomiset ja näin ollen uudet tulokset. Mielikuvitus on siis kyky, jolla henkilö pystyy luomaan ns. kuvitteellisia todellisuuden korvikkeita. (Von Bonsdorff 2009, 29.)

Luovana voimana mielikuviutus on sukua luonnon –natura naturans–luovuudelle. Dufrenne 1963 (Von Bonsdorff 2009, 29.)

Dufrenne tarkoittaa yllä olevalla sitaatilla samaa kuin Bachelard kirjoittaessaan kuvittelusta: ”Kuvittelu ei ole havaintojen ja muistojen yhdistelmä, vaan se edeltää havaintoja. Kuvittelu on psyyken perustava primitiivinen taso. Alkukantaisella tasolla ihmisen psyyke muotoilee itsensä kuvin” (Bachelard 2003, 14). Tässä eroavat vahvasti muistikuvat ja kuvittelu.

3.2 KIELIKUVA

Kuvien luomaa tunnetta ei aina pysty sanallistamaan kuten ei eri aistimusten aiheuttamaa kokemustakaan. Kuva pystyy silti välittämään kokijalleen myös muita kuin näköaistimuksia. Kuva voi esimerkiksi välittää tuntoaistimuksen, jos katsoja pystyy kuvittelemaan kuvassa olevan kosketuksen.

Kirjaimet ovat syntyneet kuvista, mutta myös kirjainten muodostamat sanat synnyttävät kuvia mieleemme. Esimerkiksi Wislawa Szymborskan (2006) runo ”Kirjoittamisen ilo” sisältää paljon visualisoitavissa olevia aineksia, jotka mieli pystyy helposti kuvittamaan. Runot ovat sisäistä vuoropuhelua sanojen ja metaforisten kuvien välillä. Jokaisella meillä on omat elämästä saadut kokemuksemme, joiden kautta kuvittelemme. Se varasto toimii kaikupohjana, joka mahdollistaa runokuvien näkemisen. Kielikuvalla ja runokuvalla on yhteistä ”kuvan” kanssa pelkästään metaforisuus. Alla oleva Wislawa Szymborskan teksti on minulle voimakkaasti mielikuvia herättävä runo ja toimii tässä kohtaa hyvänä esimerkkinä.

*Wislawa Szymborska
Kirjoittamisen ilo*

*Mihin juoksee tuo kirjoitettu kauris kirjoitetun metsän halki?
Juomaan kirjoitettua vettä,
joka monistaa sen pikkuisen kuonon kuin hiilipaperi?
Miksi se kohottaa päätä, kuuleeko se jotakin?
Se seisoo totuudelta lainatuilla jaloillaan
ja höristää korvia sormieni lomasta.
Hiljaisuus - tämäkin sana rapisee paperilla
ja taivuttaa tieltään
sanan ”metsä” luomia oksia.*

*Valkoisen arkin yllä kyyristyvät hyppyyn
kirjaimet, jotka voivat asettua väärin,
lauseet, joiden piirityksestä
ei ole pelastusta.*

*Mustepisaraan mahtuu kokonainen joukko
silmää siristäviä metsästäjiä
valmiina syöksymään alas jyrkkää kynää,
saartamaan kauriin ja ampumaan.*

*He unohtavat, että tämä ei ole elämä.
Tässä vallitsevat toiset lait, mustat valkoisella.
Silmänräpäys kestää niin kauan kuin minä haluan,
sen voi jakaa pieniin iäisyyskiin
täynnä kesken lennon pysäytettyjä luoteja.
Ikiajoiksi, jos käsken, pysähtyy täällä kaikki.
Minun tahtomattani ei edes lehti putoa
eikä korsi taivu kavion pisteen alla.*

*Onko näin siis olemassa maailma,
jonka kohtalo on yksin minun vallassani?*

*Aika, jonka sidon yhteen merkkien ketjulla?
Olemassaolo, käskystäni lakkaamaton?*

*Kirjoittamisen ilo.
Ikuistamisen kyky.
Kuolevaisen käden kosto.*

(Szyborska 2006.)

3.3 KUVITTELUN VOIMA

Metsä oli tuuhea ja vihreä ja maa siellä oli pehmeää. Kävelin polkua pitkin eteenpäin vain katsellen ja ihastellen. Pysähdyin hetkeksi nähdessäni auringon säteiden valaiseman vihreän aukion. Jalkani upposi kosteaan ja pehmeään sammalmättääseen, joka kutsui astumaan syvemmälle. Aurinko sädehti puiden lomasta tuoden esiin pisarat jotka tipahtelivat tuulessa puiden oksilta juuri lakanneen sateen jäljiltä. Koko metsä oli vaiti ja minut valtasi miellyttävä tunne. (Tiedät varmaan sen onnellisuuden tai vapauden kokemuksen metsässä?) Vain tuulessa humisevat puut keinahtelivat ympärilläni. Palasin takaisin polulle ja kaivoin kamerani esiin napsaisten muutaman kuvan kohti aurinkoa.

Lukiessani kirjoittamaani kuvailua mieleni seuraa joka sanoo kuvitteen sitä samalla. Mieli on kuin projektori, johon ensin syötetään tietoa ja joka sitten mielikuvituksen avulla kuvallistuu aivoissani, vain minulle. Kuvat leimahtavat esiin ja se välähdyksen kaltainen hetki on niiden voima.

Se kuva metsästä, jonka otin ei ole se hetki, jonka koin. Itse asiassa kun katson kuvaa jonka otin, hetki näyttää aivan toisenlaiselta. Väritinkö hetkeä mielikuvitellessani sitä? Mielikuvani tuntui paljon paremmalta ja tunnerikkaammalta. Kuvittelin metsän ja auringon paljon voimakkaammaksi, kuin se kuvassa näyttäytyy. Millainen kuva on todellista ja mikä ei? Voiko mielikuvitukseen luottaa? Mielikuvitus voi värittää omiaan ja erilaisten ärsykkeiden vuoksi voivat kuvittelijan muistot muuttua. Muistikuvien todenperäisyyteen onkin syytä kiinnittää huomiota, sillä muistikuvat ovat muistelutapahtumassa syntyneitä luomuksia, eivätkä faktuaalisia aikamatkoja menneisyyteen (Revonsuo 1998, 559). Muistikuvan syntyyn vaikuttaa pitkälti koko tapahtuma jolloin muisto syntyi. En kuitenkaan väitä etteikö suurin osa muistoista olisi juuri sellaisia kuin me ne muistamme. Tällä tarkoitan sitä, että olen nähnyt useita kuvia metsästä ja kokenut useita hetkiä metsässä. Nämä kokemukset saattavat sekoittaa keskenään, yhdistyä eri tunnelmiksi mielessämme.

4 VALOKUVASTA LIIKKUVAAN KUVAAN

Valokuva on välineeni tehdä taidetta. Valokuvan kääriytyessä todellisuuteen se saa ajattelemaan sen luonnetta menneisyyteen suuntautuneena. Tässä luvussa pohdin valokuvan luonnetta verraten sen luomaa visuaalista kokemustilaa liikkuvaan kuvaan.

4.1 VALOKUVASTA

Valokuvalla ominainen etuoikeus tai haastavuus piilee sen todellisuuspohjaisessa luonteessa. Valokuva esittää hetkeä todellisuudesta. Barthes kirjoittaa kirjassaan *Valoisa huone* (1985, 15–21) valokuvan olevan kuoleman kaltainen. Mielestäni valokuva on kaunis ja hakea, mutta kenties välttelen valokuvan vertaamista kuolemaan, koska kuolema on pelottava, enkä halua ajatella valokuvaa niin. Se näyttää ajan, valon ja hetken, joka joskus oli eikä se ikinä ole läsnä tässä hetkessä vaan pysyttelee aina menneessä. Koska mennyt ei tietenkään koskaan palaa, muutoin kuin mielissämme, hyväksyn viittauksen kuolemaan. Isoäitini ja -isäni katsovat minua valokuvasta vierain silmin. He ovat tavallaan heränneet henkiin, hengettäminä, olemaan jääne ajasta, joka joskus oli.

Aika kulkee eteenpäin ja elämä tapahtuu siinä samalla. Vasta käännyessämme katsomaan taaksepäin, voimme ymmärtää ajan kuluneen. Sekä hetki että aika ovat häilyviä käsitteitä. Millainen hetki on pitkä ja millainen lyhyt? Aikaa on vaikea määrittellä, sitä voi vain verrata johonkin aiempaan ja kuluneeseen aikaan. Viisi minuuttia voi joskus kestää ikuisuuden, kun taas joskus sen kulumista ei edes huomaa.

Sisäinen tunne vaikuttaa ajan kulumiseen ja sen määrittelyyn, vaikka todellisuudessa aika on aina muuttumaton. Aika kuluu koko ajan ja jokaiselle sitä on annettu tietty määrä käytettäväksi.

Valokuva kopioi maailmaa, kuitenkin näyttäen minulle jotain muuta kuin itse todellisuuden. Voin yrittää rakentaa kuvaa ja viedä sitä haluamaani suuntaan valoilla, rekvisiitalla tai erilaisilla sävyillä, mutta tietyt piirteet säilyvät aina todellisina. Kuva on kuin kaksoisolento tälle todellisuudellemme – kuin rinnakkainen maailma. Valokuvassa on aina ollut jotain maagista ja se on sille ominaista vieläkin. Siinä on jotain karmivaakin; se näyttää sen mitä ei enää ole. Kuvattava asia tai olio muuttuu objektiksi, hengettömäksi kopioksi olevasta, joka silti tuntuu elävän mielikuvituksen kautta. (Barthes 1985, 25.) Muistan hyvin teon, jonka tein ystäväni kanssa vuosia sitten, kun halusin unohtaa erään henkilön. Halusin hänet pois maailmastani, unohdtaa hänet kokonaan. Etsin laatikosta kaikki mahdolliset kuvat, jotka muistuttivat hänestä. Varsinkin kasvokuvat tuntuivat voimakkailta. Lähdin ystäväni kanssa metsään, jossa sytytimme nuotion ja yksitellen heitimme kuvia liekkeihin. Ne ritisivät, vääntyilivät ja kuplivat, ja välillä kuvassaolijan katse kääntyi minuun päin. Tunne oli hurja, vaikka poltimme pelkästään paperia. Tuntui, kuin tekisin pahaa jollekin ihmiselle, polttaisin hänet elävältä. Siellä hän oli katsoen välillä suoraan silmiini. Valokuva on todella voimakkaasti kiinni todellisuudessa.

Kuva on pelkkä esitys, kaksiulotteinen pinta, jota voi tarkastella pitkään. Se ei karkaa pois niin kuin eletty hetki, joka muuttuu ja etenee koko ajan. Oma elämäni on subjektiivinen kokemus, johon vaikuttavat myös ulkoiset asiat - mutta myös minä vaikutan muihin. Eläminen on olemista, hengittämistä tässä moniulotteisessa maailmassa.

Kaksiulotteisen kuvan ulottuvuudet ovat leveys ja korkeus. Valokuvalla ei ole syvyyttä, vaan se on kaksiulotteinen pinta. Silti valokuvalla pystyy näyttämään ajan kulumisen, vaikkakin eritavoin kuin videokuvassa ja animaatioissa. Valokuvan näyttämä aika vain kiteytyy yhteen ruutuun ja pysyy sen sisällä. Sen kaksiulotteisuus on sen voima, mutta samalla se ajaa minut etsimään enemmän, jotain muuta mitä valokuva pelkästään olemalla valokuva voi antaa.

4.2 LIIKKUVA KUVA TAI ESITYS

Yritinkö herättää valokuvaa henkiin vai muodostinko teoksellani *Juuret* (kuva 2) valokuvasta entistäkin kuolinnaamiomaisemman esineen? Muodostinko seinälle vain rikutun valokuvan, joka on liimattu uudelleen kasaan muodostamaan uuden kokonaisuuden. Teos on tehty kopiopaperille tulostetuista naisten muotokuvista (sukuni edesmenneitä naisia), jotka olen repinyt ja liimannut yhteen omien kasvojeni mallisen muotin avulla. Keinotekoinen valo tuo esiin kuolleiden kasvopiirteet jotka silti elävät mielikuvissani, minun muodossani. Valo sammuu ja syttyy näyttäen ohikiitävän hetken, jolloin valokuvaa voi tarkastella. Henkilö kuvassa on entistä enemmän objekti, jota tarkkaillaan. Teos näyttäytyy minulle näin jälkikäteen jopa raadollisena, mutta tuoden valokuvan ominaisuutensa esiin tarkkailtavaksi parhaimmalla mahdollisella tavalla. Se on samalla tutkielma valokuvaan itseensä, sen kaksoisolenon kaltaiseen luonteeseen. (Barthes 1985, 26).

Kuva 2. Lilli Haapala, *Juuret*. 2013.

Valokuvan materiaalisuus ajaa kokeilemaan erilaisia muotoja ja pohtimaan pintaa, jossa valokuva on. En pääse eroon mieliteosta, jossa haluan luoda valokuvalle uuden ulottuvuuden niiden ”vaivaisten” kahden lisäksi, mitenään aliarvioimatta valokuvaa ja sen luonnetta. Valokuvan arvokkuus ja upeus piilee juuri sen luonteessa, ja jokin ajaa minua kokeilemaan ja leikkimään valokuvan materiaalisella luonteella. Rakastan valokuvaa! Se kulkee töissäni aina mukana tekisinpä sitten animaatiota tai veistoksia. Valokuva tuo teoksiin oman persoonallisen leimansa ja historiallisen vivahteensa.

Kun halutaan herättää valokuva henkiin, valokuvan jälkeläinen videokuva astuu esiin. Se antaa valokuvan tarinalle tietynlaisen hengen ja muuttaa valokuvan hetken pidemmäksi, jatkuvammaksi. Elokuvallakin on rajattu aikansa, jollei sitä ole määrätty pyörimään ikuisesti uudelleen ja uudelleen. Videokuva on kiinnostava. Se antaa toisenlaisia mahdollisuuksia esittää aikaa ja sen luonnetta. Tosin sen aika ei ole todellista aikaa. Leikkaaja voi pilkkoa sitä mielensä mukaan tai jopa kääntää vastakkaiseen suuntaan, menneisyyteen päin meneväksi. Elokuville voidaan herättää henkiin. Videokuva on eteenpäin menevää niin kuin mielikuvatkin.

Liikkuva kuva tarjotaan katsojalle eri tavalla kuin valokuva. Pelkkä kaksiulotteinen kuva on kenties katsojalleen haastavampi. Sen eteen pitää pysähtyä ja löytää merkitykset itse, kun taas eteenpäin menevässä tarinankerronnassa (elokuvat tai teatteriesitys) tarina kerrotaan ja tarjotaan katsojan eteen. Nykyään pysähtyminen saattaa olla vaikeaa hektisessä maailmassamme, ja tämän vuoksi väitän valokuvan olevan haasteellisempi katsojalleen. Se, kuinka avoin on katsoessaan kuvaa tai mitä tahansa taideteosta, kertoo sen paljonko tunteita ja ajatuksia se meissä herättää.

Valokuvan katsominen eroaa myös kaksiulotteisen maalauksen katsomisesta sen todellisuus pohjaisen luonteensa vuoksi. Maalauksesakin voi olla eri tasoja, mutta sen katsomisessa tapahtuu jotain paljon intuitiivisempaa. Maalauksen katsominen tapahtuu enemmänkin tunnetasolla sävyjen, viivan tai muotojen kielillä. Tarkoitan tällä sitä, että valokuvan kertoma ”tämä on todellista” rajaa mielikuviituksen ja näköaistimuksen tiettyihin raameihin.

4.3 KOKEMUS

Taiteen kokeminen ja intohimoinen tekeminen on eräänlaista heittäytymistä. Kuvailen seuraavaksi omia kokemuksiani taiteen parissa pohtien samalla taiteen kokemisesta aiheutuvaa haltioitumisen tunnetta. Taiteen tekijän näkökulmaa käsittelemän luvussa 5, jossa pureudun omaan taiteelliseen prosessiini ja eri vaikuttimiin taiteen tekijänä.

Silloin kun esitys (elokuva tai teatteri) vie minut mukanaan, olen tarinan kanssa kahden. Muu teatterissa tapahtuva on toisarvoista ja jää varjoon, niin kuin mielikuvitellessani olen vain minä ja mielikuviitukseni. Elokuvalle ja mielikuvilla on paljon yhteistä. Ne näyttävät samalta ja luovat samankaltaisia subjektiivisia tiloja katsojalleen, vaikka toista katsomme ulkoapäin ja toista sisältäpäin. Elokuville tai teatterissa uppoudun ja menen aina välillä kummalliseen mentaaliseen tilaan. Olen ikään kuin elokuvan luomassa maailmassa tai tunteissa. Tila ympäriltä häviää ja minun on välillä heräteltävä itseäni takaisin tähän todellisuuteen. Selventääkseni tätä kerron seuraavaksi eräästä kokemuksestani.

Matkallani Intiassa päädyimme ystäväni kanssa elokuvaan Delhissä. Elokuvasa ei ollut tekstitystä, vaan se oli ainoastaan hindin kielellä puhuttua. Se oli tavallinen rakkaustarina Bollywood-tyyliin ja sitä oli helppo seurata alun vaikeuksien jälkeen. En pitänyt elokuvaa kovin ihmeellisenä, mutta silti se sai minut pauloihinsa. Elokuvan loputtua olin jotenkin aivan tokkurassa. Aivan kuin olisin ollut jossain toisessa todellisuudessa, kuin hypnoosissa. Muistan, kuinka piti pinnistellä, että pääsisin takaisin siihen tilaan, jossa olin ennen elokuvaa. Olin toisessa maassa, täysin erilaisessa kulttuurissa, mutta sen lisäksi vielä

koin olevani kuin toisessa todellisuudessa (elokuvan todellisuudessa). Delhissä luulisi olevan helppoa herätä ajatuksistaan. Tarvitsee vain mennä ovesta ulos kadulle, jossa ruuhka, ihmispaljous ja tuijottavat lehmät ja muut eläimet, (puhumattakaan tuijottavista ihmisistä) palauttavat melko nopeasti takaisin tähän hetkeen. Vaan mentyäni elokuvateatterista ulos kadulle maailma muuttui vieläkin oudommaksi. En päässytäkään omaan tuttuun suomalaiseen totuttuun, vaan olin Delhissä, Intiassa. Koin tilanteen todella hämmentäväksi, mutta hetken käveltyämme kadulla alkoi todellisuus taas palata jalkojeni alle.

Aloinkin pohtia, mistä tällainen kokemus muodostuu ja mitkä asiat minussa vaikuttavat sen syntyyn. Elokuva tai teatteriesitystä katsoessa aikaan ja hetkeen heittäytyy mukaan. Tarinaan eläytyy tunteiden tasolla, mutta kokemus vaatii myös uskomista itse tarinaan. Näyttelijän työ perustuu uskottavuuteen, ja se joko välittyy tai ei välity katsojalle. Nukketeatterin nuketkin on ”kuviteltava eläväksi”, jotta tarinaan voi samaistua. Siltikään tunne ei ole pelkästään eläytymistä ja uskomista vaan myös jotain tiedostamatonta syventymistä tarinalle, intensiiviseen tilaan vajoamista:

Simolan (2013) mukaan ihminen on hypnoosinomaisessa tilassa silloinkin, kun esimerkiksi elokuvateatterissa keskittyy niin vahvasti elokuvaan, ettei kiinnitä huomiota vierustoverin rapisevaan karkkipussiin. Tai vaikka silloin kun ottaa päiväunet ja kuulee silti toisella korvalla toisen tiskaavan toisessa huoneessa. Hypnoosissa kaikki aistit ovat näköaistia lukuun ottamatta valppaina. Oma viittaukseni hypnoosimaisesta tilasta ei siis ollut kovin kaukana Simolan hypnoosia koskevista käsityksistä.

Myös suomenkielen sana *haltioitua* kuvastaa hyvin taidekokemuksia, niin kokijana kuin tekijänä. Sanan luonne on innostunut ja kiihkeä, mutta samalla se sisältää tunnetilan, jota on vaikea kuvailla minkään muun termin avulla. Sanan sisältämä viittaus haltijaan onkin peräisin suomen mytologiasta ja se viittaa luontoon, jolla tarkoitettiin aiemmin ihmisen luonnetta. Ihminen on sananmukaisesti haltioissaan, kun hänen haltijansa eli luontonsa hallitsee häntä. (Wikipedia 2014, Luonto ja mytologia.)

5 ALITAJUNTA JA UNET

Alitajuntaan tallentuu koko elämämme. Siellä on kaikki opittu, nähty ja koettu. Se on tietopankki, joka pysyy taka-alalla näyttäytyen meille unissamme ja oivalluksien muodossa. Käsittelen tässä luvussa alitajuntaa ja unia, koska ne linkittyvät yhteen voimakkaasti. Kerron mitä unessa ollessamme tapahtuu ja päädyn lopuksi unien näkemiseen ja niiden muistamiseen.

5.1 ALITAJUNTA

Tiedostumaton mieli ohjaa toimintojamme ja on koko ajan hereillä. Se toimii yhdessä tietoisien mielen kanssa, jolla ajatellaan ja kuvitellaan. Alitajunta hoitaa hengityksen, verenkierron ja ruaansulatuksen ja monia muita asioita ilman, että olisin siitä tietoinen. Rakkaalla lapsella on monta nimeä; esimerkiksi biologia kutsuu näitä toimintoja autonomisen hermoston toiminnoiksi, kun taas psykologia kutsuu niitä tiedostumattomaksi mieleksi. Tiedostumaton toimii yhteistyössä tietoisien mielen kanssa imien itseensä sen, mitä kukin tietoisessa mielessään kokee. Josef Murphy (1994, 18) toteaa alitajunnan olevan ”kuin maaperä jolle siemenet istutetaan, olivatpa ne sitten hyviä tai pahoja.” Jos tietoinen mieli pitää jotain totena ja ihminen hyväksyy sen ajattelunsa pohjaksi, alkaa alitajunta toteuttaa asiaa, koskipa se mitä tahansa mielessä liikkuvaa ongelmaa tai kysymystä.

Alitajuntaa voi siis ohjailta ja siitä on kirjoitettu valtavasti taiteeseen ja elämän hallintaan liittyviä tekstejä. Alitajunnan kanssa toimimi-

nen on suggestiota, puhumista omalle alitajunnalleen. Alitajunta on vastaanottavaisimmillaan alfatilassa, jossa ollaan unen ja valveen rajamailla. Suggestio on kuin rukous, ja erilaiset uskonnot käyttävätkin rukouksia paljon. Siinä mielessä alitajunnan voima on ollut jo tiedossa jo hyvin kauan. Itse olen käyttänyt alitajuntaan kohdistuvia suggestioita erilaisten ongelmien ja kysymysten selvittäjänä, mutta myös taiteellisten ongelmien tai ideoiden ratkaisijana. On ilmeisesti olemassa ihmisiä, jotka ovat paljon herkempiä erilaisille suggestioille kuin muut.

Hypnoosin käyttö luo olosuhteet, joissa hypnotisoidulle henkilölle syntyy erittäin eläviä visuaalisia mielikuvia. Näissä mielikuvissaan hän on taipuvainen pitämään mitä tahansa heränneitä mielikuvia aitoina muistikuvina. Muistelijan persoonallisuus, varsinkin hänen kykynsä synnyttää eläviä mielikuvia sekä hänen suggestioherkkyytensä, vaikuttavat siihen, miten helposti hänen muistikuvansa saattavat vääristyä tai syntyä kokonaan tyhjästä. (Revonsuo ym. 1998, 559.)

5.2 UNET

Unet ovat luovaa mielikuvitusta, jossa tunnekokemukset muuttuvat kuviksi. Unet ovat olemukseltaan hyvin lähellä luovan taiteilijan mielikuvatyöskentelyä. Tuo mielikuvatyö on hyvin vapaita, koska päivätaujuista minuutta uhkaavat pelot poistuvat unen aikana. Siksi unessa tapahtuva mielikuvatyö on usein jopa aidompaa tunnekuvausta kuin luovan taiteilijan työ.

(Moilanen 2002, 85–86.)

Unet muuttavat muotoaan ja voin tehdä unessani mitä tahansa. Sa-

malla ne aina paljastavat itselleni jotain itsestäni. Arkielämän säännöt eivät päde unissa ollessamme. Siksikin unet ovat hyvin kiinnostavia ja nimenomaan luovia. Mielestäni niistä voi olla paljon hyötyä taiteellisessa työskentelyssä. Kerron nyt erilaisista näkökulmista uniin ja kuinka unia voi oppia muistamaan ja kohtaamaan.

Kun näemme unia, noin 95 prosenttia niistä koostuu kuvista. Muu viisi prosenttia voi sisältää pelkkiä muita aistimuksia. Unessa ollessaan ihmisen mieli on hereillä prosessoiden uutta tietoa ja yhdistellen sitä jo olemassa olevaan. Tyypillisesti unennäkijän unessa on ainakin kaksi muuta hahmoa. Toisen niistä unennäkijä tuntee 50 prosentin todennäköisyydellä, mutta kuitenkin vain 15 prosenttia hahmoista on perheenjäsen tai läheinen. Epämääräisiä ja tuntemattomia henkilöitä nähdään silti 30 prosenttia. (Parker 2010, 6–16.)

Psykologi Calvin Hallin mittavassa tutkimuksessa kerättiin 50 000 unikuvailua, jotka kategorioitiin niiden sisällön perusteella. Hallin tutkimustulokset unista tukevat Freudin näkemystä: edellisen päivän kokemukset näkyvät unissa. Hänen teoriansa on kuitenkin myös ristiriidassa Freudin kanssa siinä, ettei hän uskonut unien merkitysten olevan millään lailla piilossa, vaan unia voisi tulkita suoraan nykyisen ja menneen elämän perusteella. Hall analysoi myös yksittäisten henkilöiden ylöskirjaamia unia. Yksi tällainen sarja koostui 3116 unesta, jotka oli kirjattu yli viidenkymmenen vuoden ajalta. (Parker 2010, 6–16.)

Oma ajatukseni unista ja niiden merkityksistä on samantyyppinen ennemminkin Hallin kanssa. Analysoin unissani elämää ja opittua sekä jäsenän vanhaa. Unet voivat kuitenkin kertoa minulle itsestäni

paljon. Joinain aamuina voin vielä herättyäni tietoisesti samastua unen sisältöön, ymmärtäen itsestäni jonkin seikan. Joskus unet kertovat jopa ratkaisuja joihinkin ongelmiin, joita olen pyöritellyt mielessäni jo pitkään. Unissa voi kokea voimakkaita tunteita ja tunnelmia ja erilaisia aistimuksia.

Nykytiede on tutkinut unta myös eri sähkökäyrämenetelmien avulla mitaten unen eri syvyyksiä ja asteita, sekä etsien unien syntyapaikkaa aivoissa. Uni sisältää rem-unta ja nonrem-unta ja näistä koostuvia viittä erilaista vaihetta. Rem-uni ja nonrem-uni vaihtelevat unessa ollessamme. Rem-unessa aivot toiminta on nopeaa ja aivot toimivat kuin valvetilassa, mutta nukkuva henkilö ei pysty liikuttamaan lihaksiaan millään tavalla. Unia nähdään pääosin viidennessä unen vaiheessa, joka on juuri rem-unta. Muut unen vaiheet ovat nonrem-unta. Kaikki viisi vaihetta toistuvat useita kertoja yössä. Muistamamme unet ovatkin usein viimeisestä rem-vaiheesta, vaikka olisimme nähneet paljon muitakin unia yön aikana. (Parker 2010, 6–16.)

Omien unieni muistaminen ja kirjaaminen alkoi mielenkiinnosta ja halusta katsoa, josko uneni johdattaisivat minut jonkin tietyn asian äärelle. Unien muistamiseen on useita erilaisia tekniikoita, joista tässä esittelen muutaman. Tehtävät pohjautuvat Jennifer Parkerin (2010, 26–33) kirjassa oleviin ohjeisiin ja Joseph Murphyn (1994) Alitajuntasi voima-kirjaan.

1. Valmistaudu näkemään unia. Ajattele siis valveilla ollessasi unien näkemistä ja niiden muistamista. Tällöin tietoinen mielesi viestittää alitajunnalle viestiä ja alat itsekin uskoa unien muistamiseen.
2. Kun olet menossa nukkumaan hiljenny ja rauhoitu. Yritä päästä

rentouden tilaan, jossa et kuitenkaan vielä ole unessa. Tällöin alitajunta on vastaanottavaisimmillaan ja siltä voi pyytää toteuttamaan asioita. Itse pyydän mm. saada muistaa uneni tai ratkaisua jollekin ongelmalle.

3. Hanki sängyn viereen kirja tai lehtiö, johon voit helposti tarttua kirjatakseni unesi ylös jos satut heräämään. Voit myös kirjata unesi muistiin ensitöiksesi aamulla, kuvaillen niitä mahdollisimman tarkkaan. Tapahtumat, tunne, voimakkuus ja ketä muita unessa on?

Muistan uneni melko hyvin, kunhan päätän muistaa niitä. Nähtyjä unia voi miettiä päivän mittaan uudelleen, jotta tottuisi muistamaan niitä. Paras keino on yrittää pinnistää heräämistä aamuisin ja kirjoittaa uni heti ylös kuvaillen sen tapahtumia mahdollisimman tarkasti. Seuraavassa luvussa käsittelen omaa taiteen tekemisen prosessiani kertoen samalla myös kuinka olen käyttänyt unitekniikkaa hyödykseni.

6 MIELEN TAIDE

Tässä luvussa tuon esiin omien taiteellisten prosessieni kulkua alun ideoista kokonaisuuksien hahmottumiseen. Kokoan samalla yhteen aiempien kappaleiden pohdintaa mielestä, mielikuvituksesta ja valokuvasta, tuoden esille niiden tarpeellisuuden työskentelyni kannalta. Kerron samalla surrealismista symboliikasta ja kuinka ne linkittyvät omaan tekemiseeni. Mieli on suuressa roolissa taiteellisessa työskentelyssä: se ensimmäinen ja tärkein väline.

6.1 TAIDE JA ELÄMÄ

Elämä on täynnä sattumia ja yllättäviä käännteitä, jotka vievät uusiin asioiden äärelle. Sain elämäni toukokuun toisena yönä. Ihan satumalta, juuri minä? Kun käännyn katsomaan elämäni taaksepäin, muistuvat asiat mieleeni kuvina, tunteina, sävyinä ja tuoksuina. Katson maailmaa ja taidetta omien kokemusteni läpi ja niiden värittäminä. Kun pohdin taidetta ja elämää, ajatukseni kulkevat niiden väliin. Mitä taiteen ja elämän välissä on, vai onko mitään? Ne linkittyvät toistensa rinnalle, kulkien käsi kädessä. Asiat, jotka minua kiinnostavat elämässä, kiinnostavat minua myös taiteessa. Taiteeni siis syntyy elämässä ja elämästä, mutta voiko taide synnyttää elämää? No ei tietenkään perinteisellä tavalla ajateltuna, mutta hengen elämää se rikastuttaa. Ehkäpä filosofi Gaston Bachelard (2003, 61) on oikeassa ja löytänyt suhteen tai yhteyden taiteen ja elämän välille:

”Taideteos kohoo siinä määrin elämän yläpuolelle, ettei sitä voi

selittää elämällä. Taide on elämän kahdentuma, se kilpailee elämän kanssa järjestämällä yllätyksiä, jotka kiihottavat tietoisuuttamme ja estävät sitä uinahtamasta.”

Bachelard lainaa kirjassaan ”Tilan poetiikka” (2003, 61) otteita taidemaalari Lapicquelta ja Lescurelta. Lescure kertoo tavastaan maala- ta: Jokea maalatessaan hän odottaa maalaukselta jotain yhtä odotta- matonta, joskin toisentyypistä kuin todellisuudessa virtaava joki on. Hän sanoo, ettei voisi edes kuvitella toistavansa jo menneisyyteen siirtynyttä näkymää täsmällisesti. Näkymä on elettävä uudelleen, täl- lä kertaa kuvallisella tavalla. Lescure vastaa tähän: ”Taiteilija ei luo niin kuin elää, vaan elää niin kuin luo.”

6.2 LUOVA PROSESSI

Tarvitseeko kuva sanoja? Ei välttämättä, mutta jos tekijällä on te- oksestaan tarina kerrottavanaan, kuuntelen sen hyvin mielelläni. On teoksia, jotka vaativat vierelleen tekstin, jotta sisin tulisi ymmärre- tyksi. Jotkut taiteilijat eivät halua selittää töitään lainkaan. Varsin- kin monet surrealistit sanovat, ettei teosta ole tehty tulkittavaksi vaan koettavaksi. Kieli, jolla kommunikoimme, on sanallinen ja sanallis- tamisen avulla voimme keskustella ja purkaa ajatuksiamme. Taiteel- linen luova prosessi on ennemminkin intuitiivista, kuin analyttistä ajattelua.

Välillä idea jostain teosta tai teoksesta tulee mieleeni kertomatta mi- nulle sen enempää. Toki pohjalla on yleensä asia tai ajatus, jota olen jo pyöritellyt ajatuksissani. Teko on pakko tehdä, liikaa pohtimatta, jottei se karkaisi. Kenties myöhemmin syy avautuu minullekin; se

miksi juuri kyseinen asia tuntui tarpeelliselta tehdä. Välillä syy on täysin ilmeinen ja työllä on selvästi sanottavaa jo heti alussa, mutta joskus kuvat tai teot tarvitsevat aikaa avautuakseen myös itse tekijäl- leen. Välillä tekee hyvää hautoa ideaa päässään, toisin sanoen jättää se pyörimään alitajuntaan, välillä muistutellen mieltä tekeillä olevas- ta työstä. Tärkeää on kirjata ideat ylös mahdollista myöhempää työs- tövaihetta varten. Oivallus ei aina voi syntyä, ellei sille anna tilaa.

Uneksiminen eli mielikuvilla ajattelu on taiteilijalle usein välttämä- töntä. Se on myös osa tiedostamatonta, ja sitä kautta esiin tulevat asiat tuntuvat sattumilta, niiden kuitenkin ollessa hiljaista tietoa. Intuitio, eli sisäinen tieto on kokemusta, jota ei voi suoraan ilmaista kielen ja sanojen avulla. Voiko intuitiivinen valinta tai tunne olla yhtä tietoista kuin harkittu valintakin? (Pitkänen-Walter 2006, 18, 69–70.)

Myös unista voi olla hyötyä taiteellisissa prosesseissa ja oman itsensä tuntemisessa. Alla olevassa tekstissä olen yhdistänyt päivän tapahtu- mat ja unet yhtenäiseksi tekstiksi kokeillen, minkälainen tarina niistä yhdessä syntyisi. Tapahtumat ja unet sijoittuvat Puolaan, jossa olin opintomatalla syksyllä 2013.

Ote tekstistä:

Nähtyjä kokemuksia

Olen maannut väärässä asennossa jo vuosisadan. Selkää kivistää, mutta tulee se sinullekin, kuolema. Rönnsyillen ja vaieten. 22.11. Sa- mana päivänä jona lennän kotiin, TEHTIIN ensimmäiset hirmuteot! Saavun tilavaan huoneeseen, rakennuksen yläkertaan. Ruskea puu-

lattia, parketti, tanssilattia. Tanssit siellä hänen kanssaan lähekkäin, kunnes hän meni taas liian pitkälle Sanoit varovasti ja vaivihkaa: -Rauhassa! Hänen ylpeytensä nousi esiin ja hän käänsi sinulle selkensä ja käveli pois. Mietit hetken ja epäröit, mutta jäit paikallesi. Minä näin tämän kaiken. Vaikkette sitä tiedäkään. Kuinka saatoit tehdä jotain noin hirveää? hän kysyi. Katson häntä hieman hämilläni, mutta samalla huulilleni nousi ivallinen hymy. Tiedän että hän on kuullut asiasta ja että he molemmat ovat hysteerisen järkyttyneitä siitä kaikesta. En mitenkään voi ymmärtää heidän mielenliikkeitään ja järkytystään kyseistä asiaa kohtaan, joten päätän kävellä pois hymyillen ja mahdollisimman välinpitämättömästi. Lensin taivaalla kanssasi. Kiertelimme ilmassa; leijuimme. Tumma yö verhosi meidät ja minua palelsi. Sinä sanoit sen olevan jo lähellä. Ei olisi enää pitkä matka. Se oli mustan kristallin muotoinen, maan päällä ja alapuolellamme.

Lilli Haapala

6.3 SURREALISMI

Surrealistit antoivat alitajunnalle suuren roolin ja esimerkiksi Breton ammensi runoihinsa valtavasti alitajunnasta. Hän käsittelee unen ja valvetilan vastakkain asettelua. Breton allekirjoittaa suurimman osan Freudin ajatuksista joitain poikkeavuuksia lukuun ottamatta. Metaforia sisältävät runot ja kuvat ovat sisäisiä, eikä niitä välttämättä voi korvata vaikkapa valokuvin tai elokuvin. Esimerkisi valkea raivo tai pystysuora katastrofi olisi mahdotonta esittää kuvin. (Kaitaro 2001, 126.)

Surrealismin tarkoittaa ylirealismia, joka viittaa loppujen lopuksi to-

dellisuuden esittämiseen realismiin ylittävällä tavalla. Se pyrkiikin korvaamaan realistisen esittämisen koodit metaforisilla viittauksilla. Esimerkisi Rene Magritten (kuva 3) epäjohdonmukaisten ja yllättävien taulujen ymmärtäminen edellyttää katsojalta käsitystä siitä, mikä on johdonmukaista ja tavallista. Olen aina rakastanut hänen töitään. Niissä on jotain ajatonta, jota en osaa sanallistaa. Ymmärtäminen tapahtuukin jossain sisällä, alitajunnassa. Taulut kestävät aikaa ja niihin voi palata uudelleen ja uudelleen kyllästymättä niihin. Surrealismissa minua kiehtoo teosten hämmentävyys ja realismista irtaantuminen realismiin keinoin.

"It is not my intention to make anything comprehensible. I am of the opinion that there are sufficient paintings which one understands after a shorter or longer delay, and that therefore some incomprehensible painting would now be wellcome. I am at pains to deliver such, as far as possible."
René Magritte
(Meuris, J. 1993. 64.)

Kuva 3. Magritte Rene, *The blank cheque*, 1965. (<http://www.artexpertswebsite.com/pages/artists/magritte.php>.)

Animaatioiden kautta minulle tutuksi tullut taiteilija, jonka töistä pidän suuresti, on tsekkiläinen Jan Swankmajer. Pääsin katsomaan hänen töitään sattumalta Cccb:ssä Barcelonassa keväällä 2014 Metamorphosis-näyttelyssä. Hän työskentelee mm. erilaisten luonnonmateriaalien, lihan, vanhojen esineiden, valokuvan, videon ja animaation kanssa. Hänen mielikuvituksensa on uskomattoman rikas ja se, kuinka hän sitä käyttää, herättää mielenkiintoni. Videoidussa haastattelussa hän toteaa valitsevansa esineet sen mukaan, paljonko mielikuvitusta ne hänessä herättävät: lähteekö mielikuvitus lentoon ja kuvittamaan tarinoita. Hänen työnsä ovat metaforisia ja tavallaan myös symbolisia. Symbolit ovat vain yllättävissä rinnastuksissa, joka on surrealismille yleistä. (CCCB 2014.) Olen löytänyt hänen työskentelytavoistaan useita yhtymäkohtia omaan tekemiseeni. Etsin katseellani jotain, johon samaistua, tai joka herättää mielikuvitukseni. Ammannan taiteeseeni paljon luonnonmateriaaleista ja luonnosta.

6.4 LUONTO JA SYMBOLIT

Luonto on kaikki mitä meillä on. Maailmankaikkeus (mikä se sitten onkaan) on mahdollistanut olemassaolomme tällä planeetalla. Etsin luonnosta yhteneviä muotoja, symboliikkaa, tai tunnetiloja taiteeseeni. Taiteeni on ollut vahvasti yhteydessä suomalaiseen mytologiaan. Sen kautta olen löytänyt kiinnostavan tavan käsitellä elämää taiteesani. Sana luonto tarkoittaa suomalaisessa mytologiassa ihmisen suojelushaltijaa, josta on myöhemmin tullut ympäristöä ja ihmisen luonnetta tarkoittava sana. (Wikipedia 2014, haltioituminen.) Toissa vuosisadan taiteilijat Suomessa inspiroituvat mielikuvituksellisista myyteistä. Unimaailmat ja alitajunta olivat heille taiteen tekemisen

suola. Mielikuvitus oli taiteilijan tärkein työväline, niin kuin väitän sen olevan vieläkin, ainakin itselleni. Symbolismin aatteen alla työskentelevät taiteilijat ovat usein kiinnostuneet myös mystiikasta ja mytologioista. Erilaisten maisemien kautta kuvattiin mielen (tajuun) elämää, joka oli muille näkymätöntä. (Von Bonsdorff 2007, 47–49.) Viehätyn symboliikasta ja symbolismista. Etsin esineistä tai luonnonmateriaaleista symbolisia viittauksia taiteessani käsittelemille asioille. Pysin rakentamaan kuvia myös niin, että niissä olisi jotain syvempää ja ajatonta, jotain mitä voisi kenties nimittää kollektiiviseksi alitajunnaksi. Se on jotain sellaista, jonka jokainen tavallaan aistii ja tuntee. Esimerkiksi suomalaisissa kansan mytologioissa ja taruissa on paljon sisäsyntyistä tietoa. Olen käsitellyt aihetta mm. videoteoksessani *Perinnemaisemia*, jossa kymmenen suuta puhuu samanaikaisesti vanhoja suomalaisia uskomuksia.

Pidän siitä, että kuvalla voi olla useampia eri merkityksiä ja että se antaa jonkin subjektiivisen tunteen tai kokemuksen katsojalleen. Ranskalaisen symbolistin Alphonse Osbertin (1857–1939) Iltarunomaalauksessa (kuva 4) tunnelma on elävä ja mystinen. Maalauksen sinervä hämärä on kuin hetki, josta yö alkaa. Se näyttäytyy minulle samanlaisena kuin unenomaiset mielikuvat sisältäen jotain, mitä en osaa sanallistaa. Maalauksen nimi viittaa runoon, ja tunnelma teoksessa onkin hyvin runollinen, jopa musiikillinen.

Alitajuinen ja tietoinen mieli kulkevat käsi kädessä. Se, pohdinko teosta analyttisesti vai intuitiivisesti, vaihtelee koko prosessin ajan. Oikeastaan analyttisen ja intuitiivisen pohdinnan välille ei taiteellisessa työssä tulisi vetää rajaa. Mieli on kuitenkin paikka, jossa teokset kypsyvät, oli sitten kyseessä kumpi mielen osa tahansa. Saatan tun-

tea intuitiivista vetovoimaa jotain aihealuetta kohtaan. Se saa minut tutkimaan aihetta tarkemmin ja olemaan siitä kiinnostunut. Tekeillä oleva työ tarvitsee tilaa kypsyäkseen, mutta analyttinen mieleni kohdistaa tekeillä oleviin teoksiin usein liian ankaraa kritiikkiä. Julia Cameron (1992, 31–44) puhuu tästä kirjassaan ”Tie Luovuuteen”, jossa hän esittää myös erilaisia tehtäviä luovuuden löytämiseen ja ylläpitämiseen. Yksi esimerkki on aamusivut, jotka tulisi kirjoittaa heti herättyään. Kirjoittamisella hän tarkoittaa tajunnanvirtaa, takertumatonta, tai edes kuuntelematta kriittisen minän ”napinaa”. Sisäinen kriitikko on usein luovuuden pahin vihollinen, joka voi helposti murskata nupuillaan olevan luovan prosessin ennen kuin se on edes päässyt kunnolla kasvuun.

Kuva 4. *Alphonse Osbert, Iltaruno.* (1857-1939) (<http://liinanblogi.com/tag/symbolismi/>.)

7 LOPUKSI

Taiteen tekeminen on tapahtumasarja, johon kuuluu tietoinen ajattelu, intuitiivinen eli alitajuinen tunne ja fyysinen tekeminen. Olen käsitellyt tekstissäni jokaista näistä aiheista pohjaten tietoni omiin kokemuksiini ja lukemiini lähteisiin. Sana haltioituminen on kenties lähimpänä tarkoittamaani tunnetta, mutta subjektiiviset kokemuksemme ja persoonalliset eroavuutemme vaikuttavat kokemisemme syvyyteen.

Olen jo aiemmin korostanut mielen ja mielikuvituksen tärkeyttä sekä taiteen kokemisessa että tekemisessä, ja tätä tutkielmaa tehdessäni kantani on vahvistunut entisestään. Mielikuvitus on itselleni se tärkein työväline, jolla taidetta teen. Taide määrittyy kokijalleen jokaiselle ominaisimmalla tavalla ja siihen vaikuttaa myös oma herkkyytemme ja avoimuutemme, sekä paljonko informaatiota päästämme sisällemme. Taide tarvitsee mielikuvitusta syntyäkseen, mutta myös rationaalista ajattelua tarvitaan. Sen avulla voimme ymmärtää taiteen sisältöjä paremmin ja ratkaista ongelmia. Taiteessa erilaiset historiaan tai muuhun tietoon viittaavat symbolit voi ymmärtää vasta, kun tietää niiden alla piilevät merkitykset. Tämän vuoksi tuntuu siltä, että taiteilijan pitäisi tietää koko maailman historia läpikotaisin voidakseen kauttaaltaan ymmärtää erilaista nykytaidetta. En syventynyt tekstissäni niinkään luetun tiedon ja kokemusperäisen tiedon eroihin. Aihe on mielestäni tärkeä ja se voisi olla seuraava tutkimuskohde tai jatkoa tälle tekstilleni.

Mielikuvitus on ideoiden ja ajatusten laboratorio, jossa uudet ideat

ja ajatukset syntyvät. Sisäinen näkeminen on vahva eteenpäin vievä voima, jota tarvitsen ymmärtääkseni taidetta mutta myös luodakseni sitä. Ilman mieltä taiteessakaan ei olisi "mieltä".

VIITTEET

1. Tilojen lomittuminen tai kietoutuminen tarkoittaa sitä, että yhden hiukkasen tila sisältää informaatiota myös jonkin toisen (mahdollisesti hyvin-kin etäisen) hiukkasen tilasta; molempia hiukkasia siis kuvaa yksi, mutta avaruudellisesti jakautunut aaltofunktio (Wikipedia 2014, Kvanttifysiikka).
2. Intentionaalinen tarkoittaa mielenfilosofiassa tietoisuuden kykyä viitata itsensä ulkopuolelle (Wikipedia 2014, Mielen filosofia).

LÄHTEET

Barthes, Roland 1985. Valoisa huone. Suom. Lintunen, M. Sironen, E & Lehto, L. Helsinki: Kansankulttuuri: Suomen valokuvataiteen museon säätiö.

Bachelard, Gaston 2003. Tilan poetiikka. Suom. Roinila, Tarja. Helsinki: Nemo kustannus.

Cameron, Julia 1992. Tie luovuuteen, henkinen polku syvempään luovuuteen. Suom. Pakkala, Pekka. Helsinki: LIKE.

Dennett, Daniel C. 1996. Miten mieli toimii. Suom. Nivala, Leena. Helsinki: WSOY.

Kaitaro, Timo 2001. Runous, raivo ja rakkaus. Johdatus surrealismiin. Helsinki: Gaudeamus.

Meuris, Jacques 1993. Magritte. eng. Scuffil, Michael. Saksa: Benedikt Taschen Verlag GmbH.

Moilanen, Olavi 2002. Unista elämänviisautta. Tenon lepopaikka.

Murphy, Joseph 1994. Alitajuntasi voima. Suom. Pelkonen Pirkko. Vantaa: Pelquin.

Näreaho, Leo 2004. Mieli, aivot ja filosofia. Helsinki: yliopistopaino.

Parker, Jennifer 2010. Unet + painajaiset. Suom. Filppu, Katri. Lontoo: Apple press.

Pitkänen-Walter, Tarja 2006. Liian haurasta kuvaksi – maalauksen aistillisuudesta. Helsinki: Like.

Szyborska, Wislawa 2006. Ihmisiä Sillalla. Suom. Jussi Rosti. Helsinki: WSOY.

Toukonen, Marja Leena 2010. Kuvittele itsesi. Helsinki: Basam books.

Von Bonsdorff, Anna-Maria 2007. Satuja ja myyttejä. Taiteen ja luonnon salainen myyttinen maailma. Keuruu: Otava.

Von Bonsdorff, Pauline 2009. Mielikuvituksen voima: ruumiin ja runouden kuvat. Artikkelikokoelma: Kuva. Tampere: Juvenes.

INTERNET LÄHTEET

Aarva, P. 2013. Viitattu 27.10.2014. <http://liinanblogi.com/2013/02/15/maisemat-elaman-metafora/>.

CCCB 2014. Metamorphosis -näyttely. Viitattu 10.10.2014 <http://www.cccb.org/en/exposicio-metamorphosis-45068>.

Coue, Emilie 1927. Kuinka parannan itseni suggestiolla. Suom. L.K. Viitattu 6.10.2014. <http://www.teosofia.net/e-kirjat/coue.pdf> .

Wikipedia, vapaa tietosanakirja. Wikimedia Foundation –Creative Commons. Verkkotietosanakirja. Viitattu: 2.7.-31.10.2014 <http://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Etusivu>.

Järvilehto, Lauri. 2012. Ajattelun ammattilainen. Viitattu 7.10.2014 <http://ajattelunammattilainen.fi/tag/mielikuvitus/>.

Mielen salattu voima. 2011. Yle, Nordvisionfonden. Viitattu: 6.7.2014. <http://areena.yle.fi/tv/1199016>.

Näreaho, Leo. 2013. Onko luonnontiede ratkaissut tietoisuuden ongelman? Areiopagi. Viitattu: 1.10.2014. <http://www.areiopagi.fi/kirjoittajat/leonareaho/>.

Revonsuo, Antti. Lauerma, Hannu. Kallio, Sakari. 1998. Muistikuvat, vale-muistot ja muistin manipulointi I, Suomen Lääkärilehti 1998. Viitattu 27.10.2014 <http://users.utu.fi/shakal/laakari2.spml>.

Simola, Piia. 2013. Studio55. Hypnoterapeutti: Hypnoosi avaa alitajunnan ja menneisyyden. Viitattu: 7.10.14 <http://www.studio55.fi/vapaalla/article/hypnoterapeutti--hypnoosi-avaa-alitajunnan-ja-menneisyyden/228756>.